

УДК 332.8

ВАСИЛЬ БЕЛОЗЕРЦЕВ^{1*}, ОЛЬГА РОМАНОВА², АНДРІЙ САМОЙЛОВ³

1* к.е.н., доц., доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, e-mail: belozertsev.v@ef.dnu.edu.ua , ORCID ID: 0000-0003-4191-9382

2 старший викладач кафедри економічного моделювання, обліку та статистики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, e-mail: romanova.o@ef.dnu.edu.ua , ORCID ID: 0000-0002-9606-7263

3 магістр., кафедри економічного моделювання, обліку та статистики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, e-mail: samoilov@ef.dnu.edu.ua , ORCID ID: 0009-0003-5894-889X

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ І СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Мета. Аналіз стану та дослідження основних тенденцій розвитку житло комунальної галузі України на прикладі підприємств комунальної теплоенергетики для окреслення головних пріоритетів її розвитку. **Методика.** Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу, статистичні методи порівняння, групування, графічний метод та інші. **Результати.** Досліджено структуру, інтенсивність динаміки та тенденції розвитку підгалузей житло комунальної галузі України. Визначено рентабельність операційної діяльності підприємств житло-комунальному секторі економіки України є нерентабельною починаючи з 2020 року; найбільше і стабільно від'ємне значення показника рентабельності демонструє діяльність підприємств теплоенергетики на фоні зростання обсягів реалізації ЖКП. Визначено, що при збереженні виявленої тенденції обсяг реалізації комунальних послуг становитиме у 2024 році 2294±231 млрд. грн., з яких 121±9 млрд. грн. належатиме підприємствам теплоенергетики. На основі проведеного аналізу доведено доцільність запровадити додаткову деталізацію даних офіційної статистики структурного обстеження діяльності підприємств в розрізі видів власності за КОПФГ. **Наукова новизна.** Запропоновано уточнення понятійного апарату та методологічний підхід до аналізу стану підприємств житло-комунальної галузі України. Обґрунтовано необхідність розширення статистичних даних задля оцінювання конкурентного середовища підприємств комунальної теплоенергетики. **Практична значимість.** Результати дослідження полягають у можливості практичного використання зазначеного підходу для оцінки діяльності та стратегії розвитку підприємств комунальної теплоенергетики.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство; підприємство; підприємство комунальної теплоенергетики; комунальні послуги, стратегічний аналіз

Постановка проблеми

Житлово-комунальне господарство (далі ЖКГ) – це комплексна галузь економіки, що поєднує підприємства різних видів власності і організаційних форм функціонування, що забезпечує функціонування і схоронність будівель.

Через різноспрямованість напрямків їх діяльності (постачання води, тепла, електроенергії та інших пов'язаних послуг для комфортного перебування у житлових будинках) немає єдиного визначення поняття «житлово-комунальне господарство» [5]. На запит «житлово-комунальне господарство» у термінології законодавства жодного прямого посилання нема, втім універсальна система пошуку відкликається 5000 документів, які регулюють питання у різних сферах.

Якщо обмежити пошуковий запит словом «господарство» система знаходить 2454 документа. Вперше (1921р.) і найбільш часто на сьогодні, «господарство» поєднується із «сільське», та такими які належать до сільськогосподарської галузі («плодоовочева», «фермерське», «особисте селянське»). Крім того, зустрічаємо у поєднанні з «військове (корабельне)», «водне», «водопровідно-каналізаційне», «газове», «енергетичного», «дорожнє», «лісне», «мисливське», «підсобне», «ресторанне», «рибне», «тепличне», «шляхове» та інші.

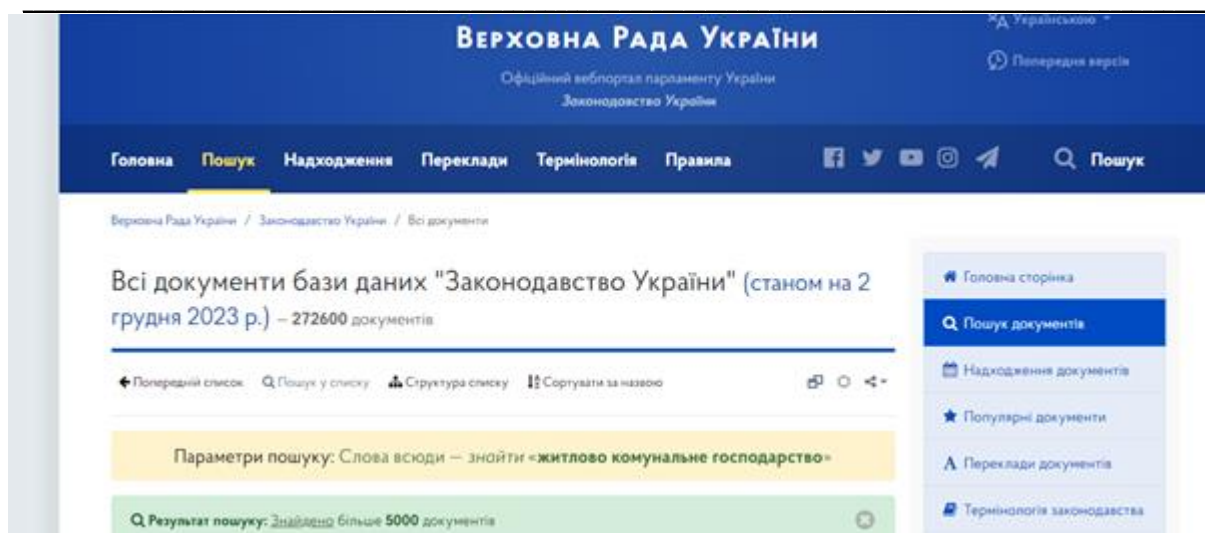

Рис. 1. Сторінка бази даних «Законодавство України»

Джерело: Скріншот сторінки [5]

Словосполучення «комунальне господарство» вперше виявлено в документі 1967 року, в якому йдеться про незадовільний стан «житлово-комунального господарства Української РСР» та негайну необхідність «передати з балансів житлово-експлуатаційних організацій на баланси відповідних комунальних підприємств водопровідні, каналізаційні, теплофікаційні, газові і електричні мережі та обладнання, що знаходяться поза будинками, з віднесенням всіх видатків по їх експлуатації за рахунок зазначених підприємств» [10] та у 1976 році – у поєднанні «житлово-комунальне», коли було прийнято рішення про «Про перетворення Міністерства комунального господарства Української РСР в Міністерство житлово-комунального господарства Української РСР» [12].

Якщо під «господарством» мати на увазі «підприємство, будівлі, споруди та (...) будь-яке місце» провадження господарської діяльності, то «житлово-комунальне господарство» - на галузевому рівні означає сукупне підприємство, на рівні окремого підприємства підрозділ з надання житлово-комунальних послуг (далі ЖКП) населенню, іншим суб'єктам господарювання або робітникам підприємств.

Виходячи з вимог Статті 5 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» [9] до ЖКП відносяться комунальні, віднесені КВЕД-2010 [2] до промислової галузі (Секції D, E) та житлові (частково секція N) послуги.

Враховуючи суспільну значущість «комунальних послуг» та монопольне становище деяких з них їх (часто, а іноді виключно) надають «комунальні підприємства», що визначається ГКУ [1], виходячи відносно до виду власності, а не до виду діяльності.

Джерелами для оцінювання конкурентного стану підприємств є дані структурної статистики підприємств України (організовано за формами №1-підприємництво (річна), №2-підприємництво (річна) "Структурне обстеження підприємства"), «що забезпечує співставну динаміку інформації про діяльність суб'єктів господарювання в економіці в цілому, за регіонами, видами економічної діяльності (КВЕД-2010), розмірами» [6].

Через це важко, за даними офіційної статистики, оцінити зовнішнє середовище формування фінансового потенціалу (обсяги і результати діяльності) підприємств комунальної теплоенергетики (віднесені за КВЕД 35.30 [2] та за КОПФГ 150 [3]) на ринку ЖКП, що перешкоджає стратегічному плануванню розвитку соціально значущої галузі економіки. На думку науковців, «проблема полягає в тому що уніфікована форма звітності не дає змоги повністю розкривати фактори вартості, що є неоднаковими в різних галузях і здебільшого мають нефінансовий характер» [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемами формування взаємовідносин між державними і приватними суб'єктами господарювання на ринку ЖКП в Україні, що пов'язані з недосконалістю понятійно-категорійного апарату займалися Я. Куц та інші, але до сих пір ключові дефініції залишаються остаточно не

визначеними, що, впевнені, не сприяє ефективному розвитку підприємств житлово-комунальної галуззі. Крім того, ефективний розвиток підприємств соціально-значущих галузей економіки потребує комплексного стратегічного плану. Проблемами стратегічного аналізу присвячені праці К. Орлової, І. Саух та інших. Проте не вирішеними залишаються питання теоретико-методологічного підходу щодо оцінювання впливу зовнішнього середовища на фінансовий потенціал підприємств комунальної теплоенергетики житло-комунальної галузі України.

Формування цілей статті

Метою статті є аналіз стану та дослідження основних тенденцій розвитку підприємств комунальної теплоенергетики житло комунальної галузі України для окреслення головних пріоритетів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для загальної оцінки стану підприємств житло-комунальної галузі України варто проаналізувати частку доданої вартості комунальних послуг, створена на ринку ЖКП України (рис. 2).

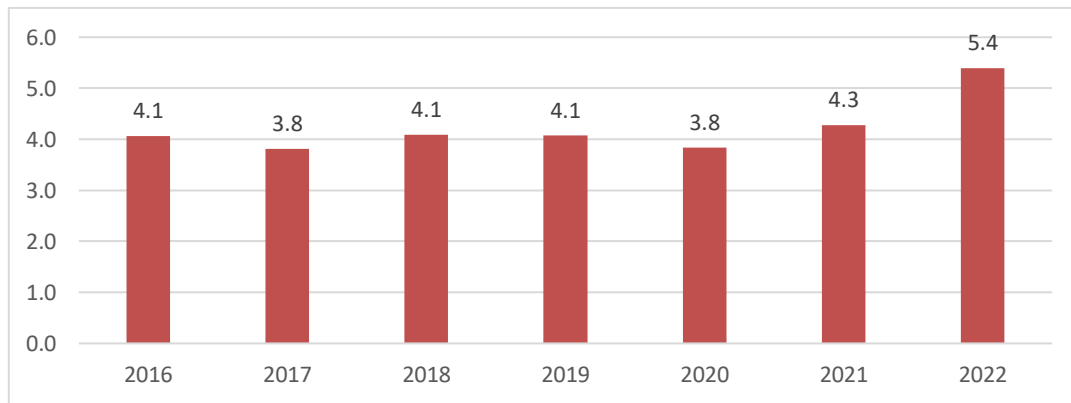

Рис. 2. Питома вага комунальних послуг в економіці України у 2016-2022 рр., %
Джерело: побудовано авторами за даними [4]

На тлі постійного попиту на житлово-комунальні послуги протягом 2016-2022 рр. питома вага комунальних послуг в економіці України зросла на 1,3 п.п., та порівняно з 2021 роком в 1,26 рази. Проте не можна не відмітити, що економічна криза позначилася й на розвитку цієї соціально-значущої галузі економіки, про що свідчить динаміка ВВП за видами економічної діяльності, яку наочно демонструє спадаюча лінія тренду, представлена на рисунку 2.

За досліджуваний період ВВП країни скоротився на 29,1%, обсяги комунальних послуг скоротилися на 26949 млн. грн. у цінах 2016 року, на 32,5% скоротилося у галузі теплопостачання та на 26,6% - у галузі водопостачання, водовідведення та поводження з відходами.

Значення житлово-комунальної галузі для економіки України можливо охарактеризувати, що за допомогою основних соціально-економічних показників розвитку підгалузей ЖКГ України. Зміни в економічній ситуації спричиненою карантинном 2019 року позначилися скороченням кількості діючих суб'єктів господарювання (СГ) у бізнес-середовищі України. Загальна кількість діючих СГ в Україні зменшилася з 1865530 одиниць у 2016 році до 1732508 одиниць 2022 році, це 92,87% порівняно з 2016 роком. Проте відзначається, що кількість підприємств, які надають ЖКП навпаки збільшилася і складає 109,61% до рівня 2016 року, може свідчити про перебудову у секторі ЖКП. Менше 1% (0,48%) українських підприємств зайнято виробництвом ЖКП та кожне 10 із 100 підприємств, які надають комунальні послуги – це підприємства теплоенергетики.

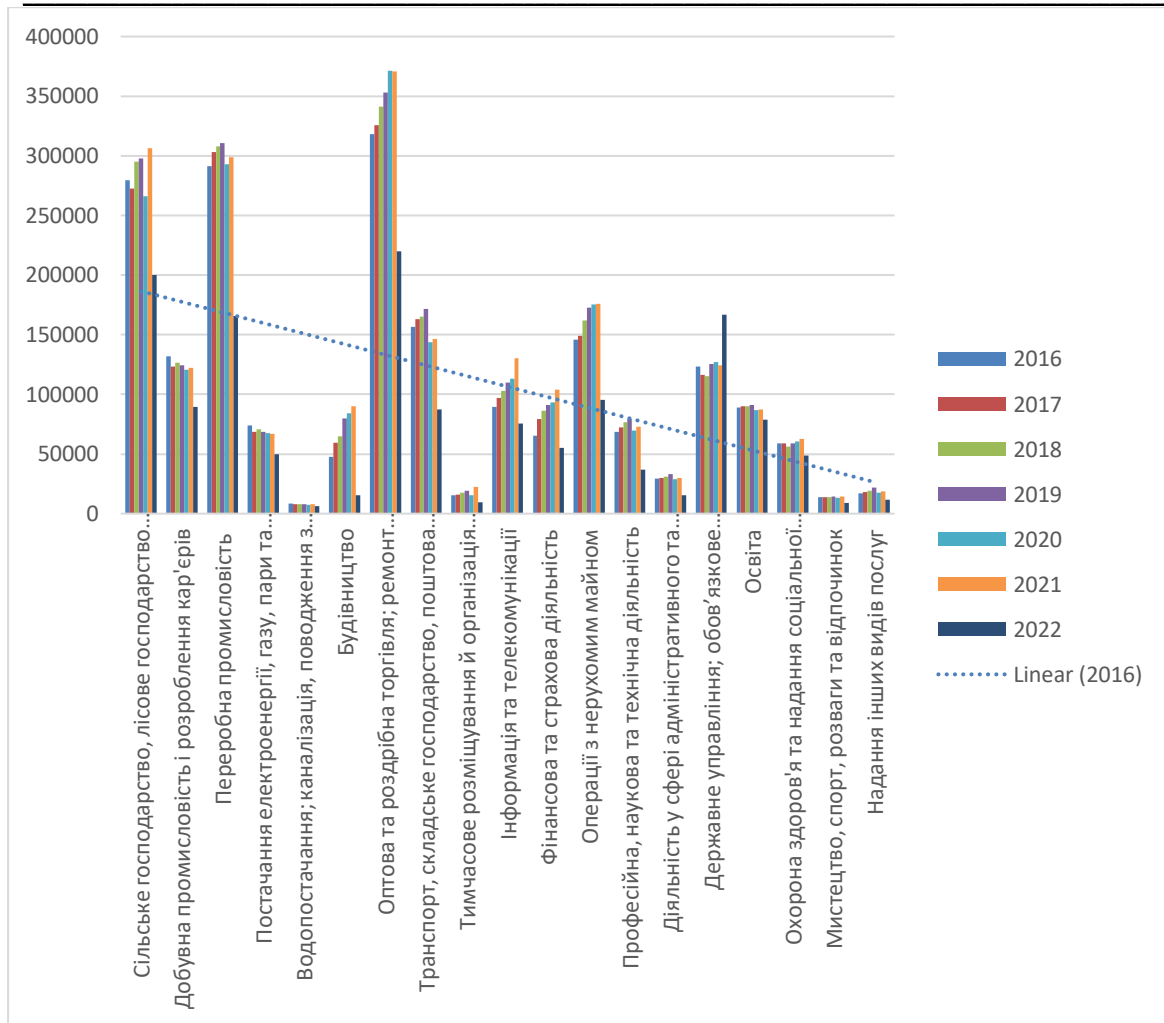

Рис. 2. Валовий внутрішній продукт виробничим методом за видами економічної діяльності за 2016-2022 рр., у постійних цінах 2016, млн. грн.

Джерело: складено авторами з використанням даних [4]

Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) в економіці України та на ринку ЖКП вказує на його значний ріст у порівнянні з початковим роком на 65,3% і 161,9% відповідно (рис. 3).

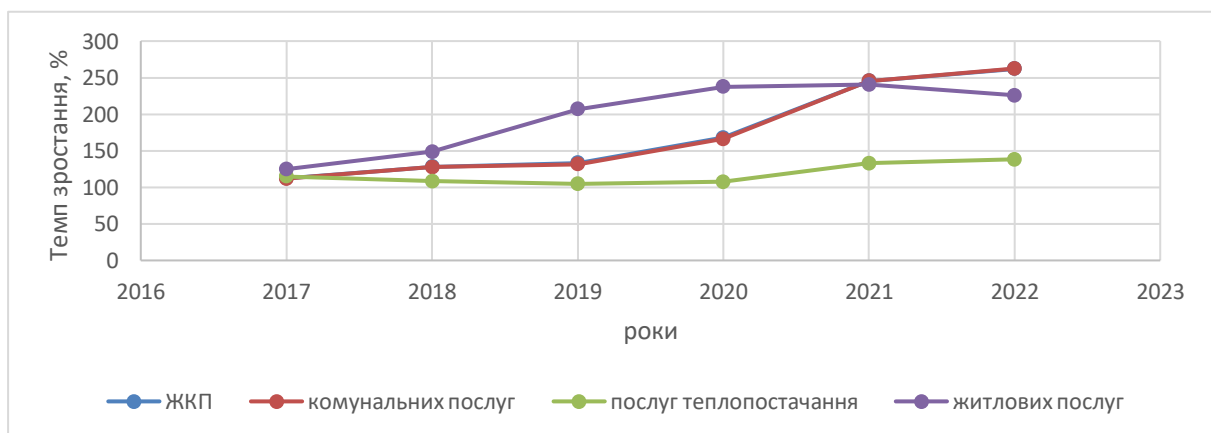

Рис. 3. Базисні темпи зростання обсягів реалізації житло-комунальних послуг в Україні за 2016-2022 рр., %

Джерело: складено авторами з використанням даних [4]

Загальний обсяг реалізованої продукції протягом періоду вивчення зріс з 6727 до 11120 млрд. грн., кожна 0,14 гривня у 2022 році зароблена на ринку ЖКП, для порівняння у 2016 році цей показник складає лише 0,09 грн. В 2,5 рази темпи реалізації ЖКП більше за цей показник по країні. Комунальні послуги, зокрема опалення, і житлові послуги мають високий ріст у динаміці досліджуваного періоду і значну питому вагу. Та, як бачимо, починаючи з 2019 року спостерігається уповільнення швидкості зростання обсягів реалізації комунальних послуг з постачання тепла на ринку ЖКП України, у 2022 році коефіцієнт уповільнення швидкості зростання реалізації послуги з постачання тепла складає 0,53 до темпу зростання суми комунальних послуг та обсягів реалізації на ринку ЖКП. При збереженні виявленої тенденції обсяг реалізації комунальних послуг становитиме у 2024 році 2294 □ 231 млрд. грн., з яких 121 □ 9 млрд. грн. належатиме підприємствам теплоенергетики. На рисунку 4 представлено згладжений ряд динаміки обсягу реалізації, абстрагований від випадкових коливань, який характеризується систематичним зростанням.

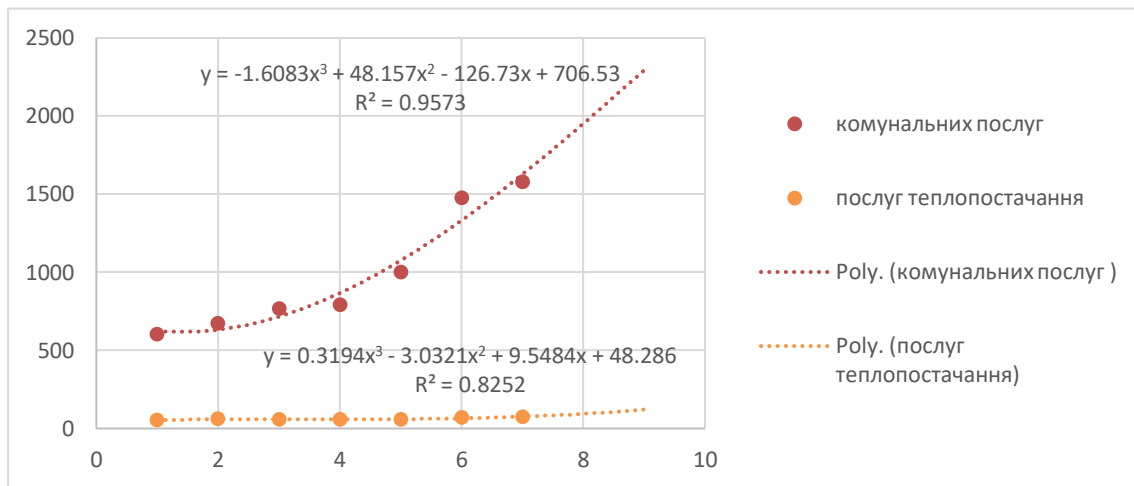

Рис. 4. Динаміка обсягів реалізації комунальних послуг на ринку ЖКП України за 2016-2022 рр., млрд. грн.

Джерело: розраховано авторами з використанням даних [4]

На підприємствах ЖКГ сьогодні працює 472396 осіб, це кожний 15-й, з яких кожен 7-й працює на підприємствах теплопостачання. Кількість зайнятих порівняно з 2016 роком в цілому за ЖКГ скоротилася на 15,97% та на 14,07% на підприємствах, які надають комунальні послуги, на підприємствах теплопостачання темп падіння вищий за галузевий і складає 78,23% (тобто менше на 21,77%), це більше від показника по країні (темп падіння 92,53% або на 7,47% до початкового рівня). Середній рівень заробітних плат впродовж досліджуваного періоду на підприємствах, які надають комунальні послуги з постачання електроенергії, пару і газу в 1,325 рази (у 2021р.) вище за аналогічний показник на промислових підприємства в цілому по Україні, та в 0,74 нижчий на підприємствах водопостачання та поводження з відходами.

Така динаміка зайнятості може свідчити як про загострення на загальному ринку праці України, зокрема у секторі ЖКП, але зниження в кількості працівників може вказувати також на оптимізацію бізнес процесів та підвищення ефективності праці. Тож далі варто розглянути основні показники результативності діяльності підприємств у цьому секторі економіки України.

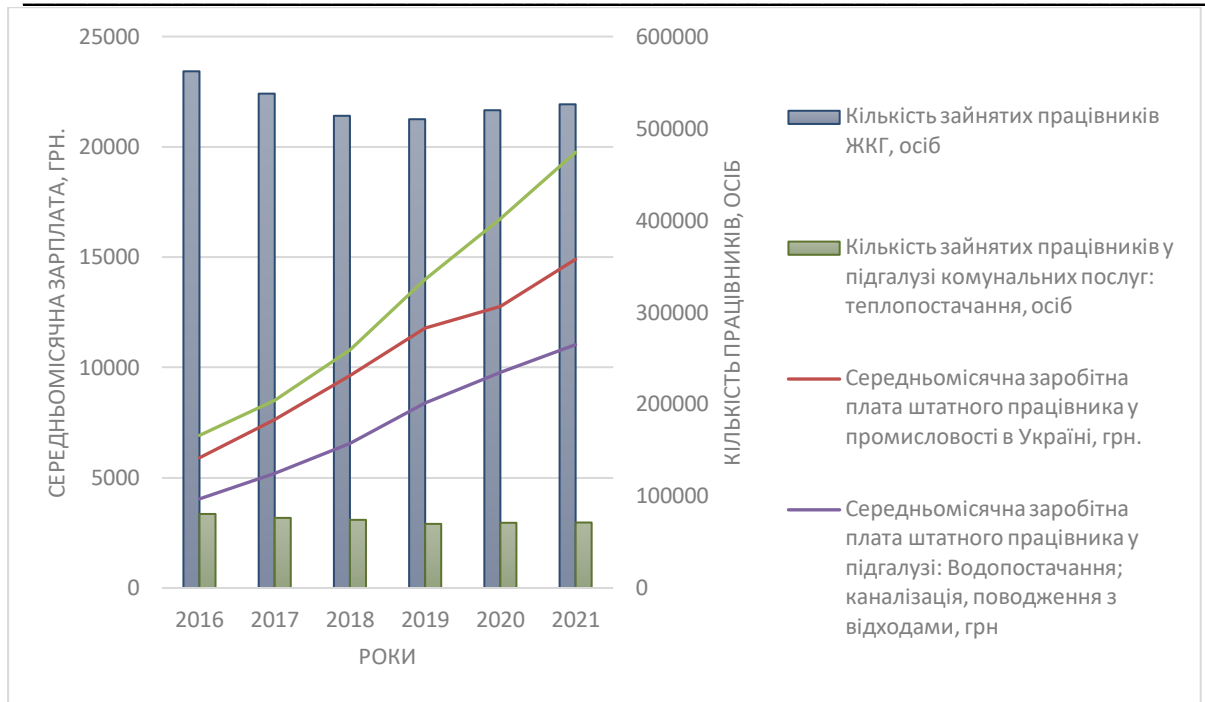

Рис. 5. Динаміка основних показників на ринку праці ЖКГ України
 Джерело: розраховано авторами з використанням даних [4]

Проведений аналіз обсягів реалізації комунальних послуг і результатів діяльності підприємств на ринку ЖКП України показав, що у 2022 році 55 % підприємств з постачання енергії для забезпечення функціонування будівель є збитковим, і це на 9,2 пункти більше від рівня 2016 року та на 15,7 пункти (або в 1,4 рази) та у 45,2% - у підгалузі теплопостачання (рис. 6).

Рис. 6. Питома вага підприємств України, які одержали збиток, %
 Джерело: розраховано авторами з використанням даних [4]

Рентабельність операційної діяльності підприємств в Україні починаючи з 2019 року знижується з 10,2% до 3,3% у 2022 році, а житло-комунального сектору взагалі є нерентабельною починаючи з 2020 року (рис.7).

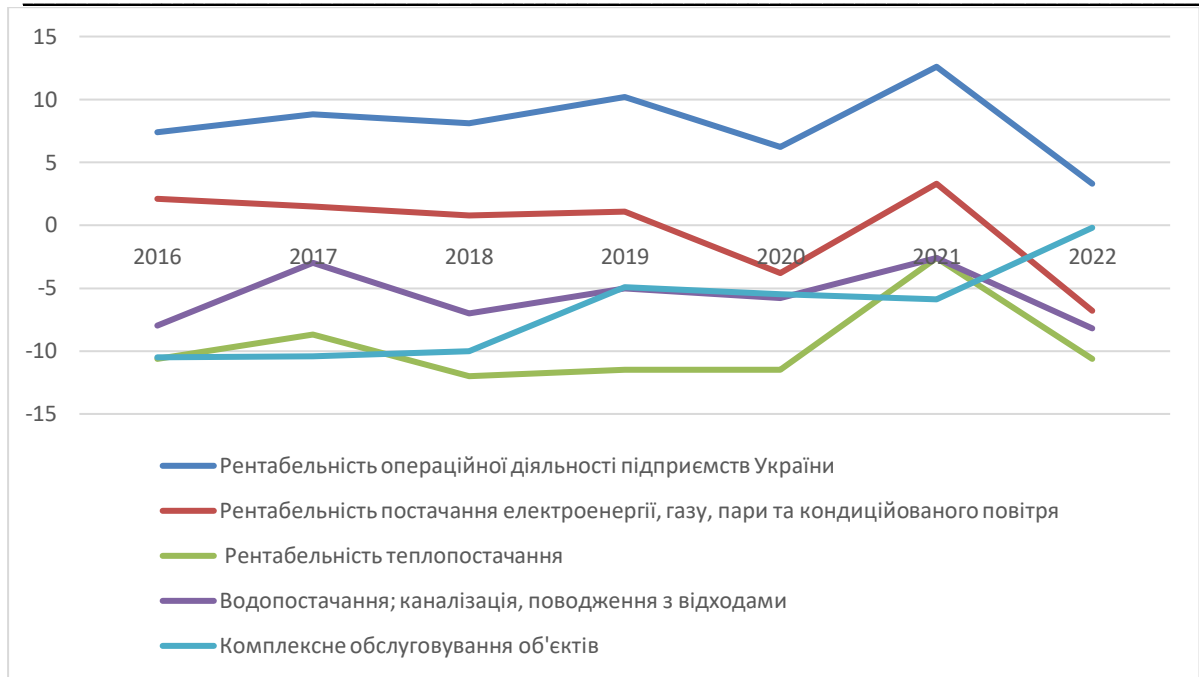

Рис. 7. Рентабельність операційної діяльності підприємств України, %
Джерело: розраховано авторами з використанням даних [4]

Як бачимо, найбільше і стабільно від'ємне значення показника рентабельності демонструє діяльність підприємств теплоенергетики. А це говорить про економічну кризу в Україні та її загострення на ринку ЖКП. Фінансове становище, в якому опинилася економіка підприємств ЖКГ потребує комплексного дослідження стану і середовища функціонування підприємства, і в першу чергу комунальної теплоенергетики.

Висновки

Стратегічний аналіз стану житлово-комунальної галузі має велике значення для реформування енергетичного сектору України задля того, «щоб вивести країну на шлях сталого зростання» [14] та потребує уточнення понятійного апарату та інформаційного забезпечення щодо об'єкту дослідження, а також розробки єдиного теоретико-методологічного підходу до оцінювання впливу зовнішнього середовища на фінансовий потенціал підприємств комунальної теплоенергетики житло-комунальної галузі України.

Аналіз документів та виявлені в них словосполучення, дозволили відтворити хронологічну поступовість залучення терміну «житлово-комунальне господарство», що має з початку XIX ст. французьке коріння (похідне від *commun* «суспільний», лат. *communis* «спільний») та з другої половини XX ст. радянські коріння, в термінологію законодавства України.

В нормативно-правових документах існує певна неоднозначність у тлумаченні терміну «комунальне підприємство», що надалі може породжувати неоднозначність його сприйняття. Тому замість «комунальне підприємство» запропоновано термін «підприємство комунальної власності» з можливим уточненням щодо виду його основної діяльності.

Отже, під «підприємством комунальної теплоенергетики» слід розуміти підприємство з надання суспільно значущої послуги з постачання тепла та інших видів господарської діяльності з метою отримання прибутку в порядку, передбаченому законодавством, що діє на основі комунальної власності територіальної громади. Термін «соціально значуща послуга» тут вживається у визначенні пункту 24 статті 1 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX [11].

Для проведення структурного обстеження підприємств України використовуються, крім інших і Класифікація організаційно-правових форм господарювання, затверджена наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 № 97 (зі змінами) [3]. Тому вважаємо за доцільне запровадити деталізацію основних показників діяльності підприємств в розрізі видів власності за

КОПФГ [3] додатково до існуючих угруповань. Це дозволить отримати підприємствам комунальної теплоенергетики дані для стратегічного аналізу. Крім того, уточнення потребує статистична класифікація підприємств за розмірами відповідно до вимог облікового Закону України [8]

Узагальнення існуючих інструментів проведення стратегічного аналізу для оцінювання впливу зовнішнього середовища на фінансовий потенціал підприємств комунальної теплоенергетики житло-комунальної галузі України визначено нами як перспективний напрямок наших подальших досліджень.

VASYL BELOZERCEV^{1*}, OLGA ROMANOVA², ANDRIY SAMOYLOV³

1* Ph.D., Associate Professor, Department of Economic Modeling, Accounting, and Statistics, Oles Honchar Dnipro National University, email: belozertsev.v@ef.dnu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-4191-9382

2 Senior Lecturer, Department of Economic Modeling, Accounting, and Statistics, Oles Honchar Dnipro National University, email: romanova.o@ef.dnu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-9606-7263

3 Master's student, Department of Economic Modeling, Accounting, and Statistics, Oles Honchar Dnipro National University, email: samoilov@ef.dnu.edu.ua, ORCID ID: 0009-0003-5894-889X

STUDY OF THE STATE AND FUNCTIONING ENVIRONMENT OF MUNICIPAL THERMAL ENERGY ENTERPRISES OF THE HOUSING AND COMMUNAL INDUSTRY OF UKRAINE

Goal. Analysis of the state and research of the main trends in the development of the housing and communal industry of Ukraine on the example of communal heat energy enterprises to outline the main priorities of its development.

Method. To achieve the goal, general scientific and special methods were used: analysis and synthesis, statistical methods of comparison, grouping, graphic method and others. **The results.** The structure, intensity of dynamics and development trends of sub-sectors of the housing and communal industry of Ukraine were studied. It was determined that the profitability of the operational activity of enterprises in the housing and communal sector of the economy of Ukraine is unprofitable starting from 2020; the largest and consistently negative value of the profitability indicator is demonstrated by the activity of heat energy enterprises against the background of the growth in the volume of sales of household appliances. It was determined that if the identified trend is maintained, the volume of realization of communal services will amount to UAH 2,294±231 billion in 2024, of which UAH 121±9 billion will belong to heat energy enterprises. On the basis of the conducted analysis, the expediency of introducing additional detailing of the data of official statistics of the structural survey of the activities of enterprises in terms of types of ownership according to the KOPFG has been proven. **Scientific novelty.** A clarification of the conceptual apparatus and a methodological approach to the analysis of the state of enterprises in the housing and communal industry of Ukraine are proposed. The need to expand statistical data for evaluating the competitive environment of municipal heat energy enterprises is substantiated. **Practical significance.** The results of the research consist in the possibility of practical use of the mentioned approach to evaluate the activity and development strategy of communal heat energy enterprises.

Keywords: housing and communal economy; enterprise; communal heat energy enterprise; public utilities, strategic analysis

REFERENCES

1. Government of Ukraine. (2003). Hospodars'kyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 No. 436-IV [Economic Code of Ukraine dated 16.01.2003 No. 436-IV]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#doc_info [In Ukrainian].
2. State Classifier of Ukraine. Classification of Types of Economic Activity (DK 009:2010). Kyiv: State Consumer Standards of Ukraine, 2010 [Electronic resource]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. State Classifier of Ukraine. Classification of Organizational and Legal Forms of Economic Activity (DK 002:2004). Kyiv: State Consumer Standards of Ukraine, 2004 [Electronic resource]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. State Statistics Service of Ukraine: Official Website. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine: Official Web Portal. Kyiv, 1994–2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

6. Methodological Provisions on the Coordinated System of State Statistical Observations for Compiling Structural Statistics Indicators – Component Statistics of Enterprises. Approved by the Order of the State Statistics Service dated December 29, 2012, No. 549. [Electronic resource]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Methodological Provisions on the Organization of State Statistical Observation Regarding Structural Changes in the Economy of Ukraine and Its Regions. Approved by the Order of the State Statistics Service dated January 5, 2021, No. 1. [Electronic resource]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Law of Ukraine on Accounting and Financial Reporting. Law dated July 16, 1999, No. 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#doc_info
9. Law of Ukraine on Housing and Communal Services. Law dated November 9, 2017, No. 2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19/ed20210501#n172>
10. Resolution of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR on Measures to Improve the Operation of the Housing Stock and Municipal Facilities. Resolution dated November 5, 1967, No. 731. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-67-%D0%BF#doc_info
11. Law of Ukraine on Concessions. Law dated October 3, 2019, No. 155-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#doc_info
12. Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on the Transformation of the Ministry of Municipal Economy of the Ukrainian SSR into the Ministry of Housing and Communal Services of the Ukrainian SSR. Decree dated July 29, 1976, No. 1138-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-09#doc_info
13. Romanova O.V., Ostrianyn S.O. Economic Interests of Users of Accounting Information as the Basis for Building a Modern Accounting and Reporting System. *Economics and Society*. 2016. Issue # 3. pp. 540 – 541. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/92.pdf
14. Snapshot of Ukraine's Energy Sector Institutions, Governance, and Policy Framework. OECD. 2019. 64 p. [Electronic resource]. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Snapshot-of-Ukraines-Energy-Sector-EN.pdf>

Стаття надійшла до редакції: 12.12.2023.
Received: 2023.12.12